

ISSN 2591-1201

LETNIK 5 • 2021 • ŠTEVILKA 1

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dilemmas

Review of Slovene Contemporary History

Izdajatelj in založnik

Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva

Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Odgovorni urednik

dr. Tomaž Ivešič (Slovenija)

Glavni urednik

dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor

dr. Matic Batič (Slovenija), dr. Bojan Dimitrijevič (Srbija), ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Oskar Mulej (Avstrija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov

<https://www.scnr.si/dileme.html>

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji. Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been peer-reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles. No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Redakcija te številke je bila zaključena 20. 5. 2021.

Lektoriranje in prevod povzetkov

Urška Škvorc

Prevod povzetkov

DigitPen

Oblikovanje in prelom

Inštitut Karantanija

Tisk

Nonparel, d. o. o.

Naklada

200 izvodov

Cena te številke

15 €

ISSN 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

D i l e m m a s

Review of Slovene Contemporary History

LETNIK 5 • 2021 • ŠTEVILKA 1

VSEBINA

Uvodnik

Alenka Puhar
Trideset let kasneje

7

Razprave

Aleš Maver
KO STA SRP IN KLADIVO IZGUBILA MOČ
Razkroj sovjetskega satelitskega sistema in
demokratizacija srednje in vzhodne Evrope

15

Davor Marijan
Armija i Slovenija 1984.–1991. godine

39

Jelka Piškurić
Vzdušje poplebiscitnih dni: kratek vpogled v medijsko
poročanje na prelomu med letoma 1990 in 1991

65

Tamara Griesser Pečar
Nemčija in slovenska osamosvojitve

89

Damjan Hančič
Tri baltiške Slovenije? Podobnosti in razlike med
osamosvajanjem Slovenije in treh baltiških držav: Litve,
Latvije in Estonije

127

Tomaž Kladnik
Nastajanje slovenskih oboroženih sil
163

Matevž Tomšič
*Sistemska transformacija slovenske družbe
kot nedokončan proces*
187

Spominski zapis

Ivo Jevnikar
*Slovenska pomlad v zamejskih zaznavah
Vloga Slovenske skupnosti med spomini in kroniko*
207

In memoriam

Renato Podbersič ml.
In memoriam prof. dr. Edi Gobec
233

Recenzije

Matic Batič
*Ángel Alcalde, War Veterans and Fascism
in Interwar Europe*
241

Tomaž Kladnik
*Mirjam Dujo Jurjevčič: Revolucionarno nasilje
na južnem Notranjskem, 1941–1945*
247

Milko Mikola
*Dr. Mateja Čoh Kladnik: »Narod sodi«:
Sodišče slovenske narodne časti*
251

R a z p r a v e

Prejeto: 6. 5. 2021
1.01 izvirni znanstveni članek

Davor Marijan¹

Armija i Slovenija *1984.–1991. godine*

Izvleček

V prispevku se ocenjuje odnos med Jugoslovansko ljudsko armado (JLA) in Republiko Slovenijo v obdobju od leta 1984 do 1991. Prispevek temelji na vojaškem arhivskem gradivu JLA in gradivu Zveze komunistov Jugoslavije.

Ta odnos se je nekje v sredini tega desetletja spremenil v spor, ki so ga že takratni komunisti opredelili kot napad na jugoslovanski obrambno-varnostni koncept in tudi na JLA. Do takrat sta bila tako JLA kot tudi obrambni sistem nedotakljiva, armada pa je bila poleg tega razumljena kot zadnji kohezivni element SFRJ. Prav v sredini tega časovnega obdobja so, v kontekstu ocenjevanja jugoslovanske samostojne poti v socializem, to vprašanje začeli odpirati tudi slovenski mladinski mediji. Pod vprašaj je bila postavljena vloga JLA v celotni družbi, njena vsejugoslovanska narava, njena sestava, kot tudi smeri njenega nadaljnjega razvoja. Bistvo spora so bili različni pogledi na aktualno stanje in predvsem na

¹ Dr. Davor Marijan, znanstveni svetnik, Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, 10 000 Zagreb, Hrvatska, dmarijan66@gmail.com.

prihodnost Jugoslavije po smrti Josipa Broza - Tita v letu 1980. Realno gledano je šlo za dva različna pogleda na prihodnost SFRJ, kot tudi za spopad med unitarizmom in decentralizacijo, ki je postajal vedno izrazitejši, čeprav je bila intenziteta tega spora skozi obravnavano obdobje različna.

KLJUČNE BESEDE: *Jugoslavija, Zveza komunistov Jugoslavije, Jugoslavenska ljudska armada, Slovenija, obrambna politika*

Abstract

Based on an analysis of archival sources and literature, the author considers the formation of the Slovene independent and democratic country, especially from the point of view of the formation of the Slovene armed forces, which had to be reshaped by the emerging new country, while at the same time dealing with aggravated relations with the Yugoslav federal authorities, especially the Yugoslav Army, which was seizing power in the federal state. The opposition was also against the formation of the country's own, Slovene army. Thus, the defence system and its leaders, especially Ministers Janša and Bavčar as well as Prime Minister Peterle, were faced with difficult decisions. In spite of the real war threat, scarce resources were available to the defence department, and these had to be devoted almost entirely to arms procurement. The awareness of the importance of armed forces for the defence of Slovenia's sovereignty helped to form the armed forces, the Territorial Defence of the Republic of Slovenia, through a project named Manoeuvre Structure of National Protection. Together with militia, civil defence and support of the civilian population, the Slovenian War of Independency was won.

KEY WORDS: *Slovenia, democratic changes, armed forces, war to defend sovereignty*

U svibnju 1990. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) bila je na prekretnici. Savez komunista Jugoslavije (SKJ) se raspao, a na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj i Sloveniji pobijedili su antikomunisti. Budućnost Jugoslavije bila je neizvjesna što je posebice zbrinjavalo Jugoslavensku narodnu armiju (JNA) koja je smatrana njezinim posljednjim kohezionim čimbenikom. U Saveznom sekretarijatu za narodnu obranu (SSNO, ekvivalent ministarstva obrane s tom razlikom da je ministar bio djelatni general), krovnom tijelu sustava Općenarodne obrane i društvene samozaštite (ONO i DSZ) i oružanih snaga SFRJ 14. svibnja 1990. napisana je Informacija o napadima na JNA u funkciji rušenja federacije. Informacija je objavljena 2002. i značajna je i zbog tvrdnje da je „zamisao tekuće faze rušenja federacije preko razbijanja jedinstvenih oružanih snaga SFRJ razrađena u Sloveniji još 1984. godine i da se od tada dosledno i organizovano sprovodi“. U Informaciji je tvrdeno i da je jedan u nizu pokazatelja „stvarne suštine napada na JNA sadržan u pismu“ Franca Popita Milanu Kućanu „od 5. juna 1989. godine, u kojem, između ostalog stoji da je u Sloveniji još 1984. godine formulisan cilj da se u borbi protiv postojećeg ‘establišmenta’ treba okomiti na JNA, jer je ona njegov osnovni stub“.² Tadašnji savezni sekretar, general armije Veljko Kadijević je u sjećanjima ustvrdio da je u listopadu 1984. na „sastanku odabranih tadašnjih rukovodilaca Slovenije donijeta odluka da se ide u otvoreni politički napad na JNA, kao, kako su oni formulisali, na jedini preostali stub federalne države. Istovremeno je odlučeno da se omladinska organizacija Slove-

2 *Zbornik dokumenata iz oblasti odbrane i bezbednosti Jugoslavije 1990–1991 godine*, prir. Slavoljub Šušić, Zlatoje Terzić i Nikola Petrović, (Beograd: Vojnoizdavački zavod, 2002), 51: Informacija SSNO od 14. 5. 1990. o napadima na JNA u funkciji rušenja federacije.

nije i njena sredstva informisanja izbace u prve borbene linije pod dobrim izgovorom da je zapravo prirodno što omladina, koja čini vojsku, traži njenu reformu. Ostali, naročiti zvanična politika, to će zdušno podržati, ali iz drugog plana i sa većom slobodom manevra, zavisno od situacije“.³ U knjizi iz 1995. čiji su autori dva bivša pukovnika JNA, specijalizirana za problematiku ONO i DSZ (kao i za dezinformacije) konkretnija je tvrdnja da je napad na JNA dogovoren na zatvorenoj sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista (CKSK) Slovenije u drugoj polovici 1984.⁴ Osim tih rekla - kazala, odnosno vjerujte nam na riječ tvrdnji, ništa konkretno nije dano.

No, iz 1984. doista postoji dokaz o verbalnom sukobu. Članovi Predsjedništva CKSKJ su po nalogu predsjednika tog kolektivnog tijela, Dragoslava Markovića 11. lipnja 1984. dobili informaciju saveznog sekretara za narodnu obranu, admirala Branka Mamule o večeri u Izvršnom vijeću Skupštine grada Ljubljane 18. travnja priređenoj za skupinu generala i visokih oficira JNA iz Glavne inspekcije narodne obrane. Sa slovenske strane glavnu riječ je vodio Jože Smole predsjednik SK grada Ljubljane, koji je po tvrdnjama iz JNA rekao da je ona zatvorena organizacija i ne bi trebala biti tabu tema, da je prevelika i da nema smisla služiti vojni rok od 12 mjeseci jer je dovoljno šest, s čime se članovi inspekcije nisu složili.⁵

3 Veljko Kadijević, *Moje viđenje raspada* (Beograd: Politika, 1993), 9–100. U dopunjenom izdanju sjećanja Kadijević je ponovio optužbe i dodao par novih odlomaka. Veljko Kadijević, *Protivudar. Moje viđenje raspada Jugoslavije* (Beograd: IP „Filip Višnjić“ AD, 2010), 92–93.

4 Dušan Vilić, Boško Todorović, *Razbijanje Jugoslavije 1990–1992* (Beograd: DIK Književne novine-Enciklopedija, 1995), 209.

5 Hrvatski državni arhiv, fond 1220 Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske (dalje HDA, 1220), serija Predsjednik Predsjedništva CKSKH, gradivo ONO i DSZ, k. 8: Kabinet Predsjednika PCKSKJ, 05 br. str. pov.

Dvije godine kasnije već je bilo argumenata za optužbu da se propituje uloga JNA. Tada su odnosi u SFRJ bili mnogo jašniji, ali i kompleksniji. Gospodarskoj krizi se nije nazirao kraj, političke podjele su bile vrlo jake a suština je bila u nesuglasju oko daljeg razvoja samoupravnog socijalizma, odnosno za i protiv centralizirane države i povratku na stanje prije Ustava SFRJ iz 1963. U tim podjelama bitna je bila uloga JNA koja je smatrana najjačim kohezionim čimbenikom federacije nakon smrti maršala i predsjednika SFRJ, Josipa Broza Tita 1980. Nakon njegove smrti kolektivno Predsjedništvo SFRJ nije imalo njegovu ulogu i značenje što je utjecalo da JNA brzo postane politički čimbenik s velikim pretenzijama na utjecaj u jugoslavenskom društvu. Ključ u osamostaljenju bio je njezin položaj u partijskom univerzumu pa je JNA bila ravnopravan čimbenik s republikama i pokrajinama. U CKSKJ je imala 15 predstavnika, a jednog u Predsjedništvu CKSKJ, koje je bilo temeljno rukovodeće tijelo SFRJ. JNA je 1987. nakon nekoliko godina upornog truda izlobirala preustroj oružanih snaga kojim je devalvirala koncepciju ONO i DSZ koja se stvarala od jeseni 1968. U tom preustroju ukinuta je armija u Sloveniji i osnovana dva korpusa (Ljubljanski i Mariborski) koji su bili u sastavu 5. vojne oblasti sa sjedištem u Zagrebu. Prelazak na vojniški sustav doveo je Teritorijalnu obranu u podređenu komponentu što je bilo suprotno ustavnim i partijskim opredjeljenjima. Uz to je u uvjetima opće krize izdvajan ogroman novac za nju, koji nije pao ispod 4,6 posto nacionalnog budžeta pa je JNA bila ogromna rupa bez dna i to u gospodarskoj krizi. Uz uzdržavanje JNA republike i pokrajine imale su obveze i prema svojim Teritorijalnim obranama. Sve to treba imati na umu kada se razmatra sukob JNA i Slovenije kojoj je Jugosla-

br. 3/60 od 11. 6. 1984. Uz bilješku sa sastanka proslijeđen je i odgovor iz Slovenije, no njega nisam pronašao.

vija postala preveliko opterećenje i zajednica u kojoj njezina budućnost nije imala smisla bez velikih političkih promjena. Za suvremenike poput Raifa Dizdarevića koji je 1988.–1989. bio jednogodišnji predsjednika Predsjedništva SFRJ, radilo se o virusu separatizma u Sloveniji kojoj je Jugoslavija postala preveliko opterećenje.⁶

Propitivanje uloge JNA počelo je na stranicama omladinskih tjednika *Mladina*, *Katedra* i *Tribina* iz Ljubljane i Maribora, političkog tjednika *Teleks* iz Ljubljane, mjesečnog časopisa za kulturu i politiku *Nova revija* iz Ljubljane i *Studentskog lista* iz Zagreba. Pisalo se uglavnom o služenju vojnog roka, vojnoj izobrazbi žena, budžetu JNA, vojnoj paradi iz 1985. i izvozu naoružanja. S tim je člancima otvoreno pitanje posebnog položaja JNA, kao i problematika militarizacije društva u duhu koncepcije ONO i DSZ.⁷ U listopadu 1986. Predsjedništvo Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Slovenije je otvorilo javnu raspravu o civilnom služenju vojnog roka. Komisija CKSK Slovenije za ONO i DSZ je smatrala da se njihova inicijativa treba dobro razmotriti i da je ne treba smatrati činom protivljenja koncepciji ONO ili JNA. Na saveznoj razini protiv inicijative su bili: Savjet za narodnu obranu Predsjedništva SFRJ, Komitet Organizacije SKJ u JNA, Predsjedništvo Konferencije Saveza socijalističke omladine Jugoslavije i na koncu Komisija CKSKJ za ONO i DSZ s čime

6 Raif Dizdarević, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije. Svjedočenja* (Sarajevo: OKO, 1999), 235–274; Davor Marijan, *Slom Titove armije. JNA i raspad Jugoslavije 1987.–1992.* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga; Hrvatski institut za povijest, 2008), 83–89, 107–123; Davor Marijan, *Hrvatska 1989.–1992. Rađanje države.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2008), 15–72.

7 HDA, 1220, materijali 86. sjednice PCKSKJ od 12. 7. 1988: Pregled aktivnosti i stavova PCKSKJ u vezi sa napadima na koncepciju ONO i JNA, 02. br. 160/3 od 24. 6. 1988.

je rasprava o inicijativi u veljači 1987. okončana. Točku na „i“ stavilo je Predsjedništvo CKSKJ 3. ožujka usvajanjem ocjena i stajališta u kojima su „dati širi argumenti za neprihvatanje te inicijative“.⁸

Početakom 1987. godine časopis *Nova revija* objavio je poseban broj posvećen slovenskom nacionalnom programu koji je neutemeljeno uspoređivan s Memorandumom Srpske akademije nauka i umjetnosti iz 1986. U jednom od članaka je tvrđeno da je Slovenija izgubila vojsku 1. ožujka 1945. kada je Narodnooslobodilačka vojska preimenovana u Jugoslavensku armiju. Govoreći pred umirovljenim generalima i admiralima u Zagrebu 6. ožujka 1987. admiral Mamula je osudio slovenski program i ocijenio ga kao zahtjev za razbijanje jugoslavenske zajednice.⁹ No, „vatromet“ je tek slijedio. Tijekom 1987. u Sloveniji je objavljeno je nekoliko tekstova koji su šokirali vrh Armije i koji su interpretirani kao neprijateljski napad na same temelje Jugoslavije. Osporena je njezina uloga u društvu, općejugoslavenski karakter, ustroj i strateški pravci razvoja. Posebice je bio provokativan zahtjev za smanjenje njezinog financiranja. Kritičari obrambenog sustava zahtijevali su osnivanje republičkih armija, civilno služenje vojnog roka, depolitizaciju i redefiniranje unutarnjih odnosa u JNA, radikalno smanjenje budžeta, preispitivanje koncepta vojne industrije, ravnomjerniju zastupljenost pojedinih naroda i nacionalnih manjina u starješinskom kadru, promjenu jezične politike i dr. To je u stvari bila rasprava za i protiv JNA u kojoj je isticana prednost teritorijalne obrane nad njom. Jedini zahtjev kojeg Armija nije mogla olako odbaciti bio je zahtjev za promjenu jezičke politike.¹⁰

8 Ibid.

9 Branko Mamula, „Izlaz iz krize ipak znamo“, *Narodna armija*, 12. 3. 1987., 3.

10 *Informacija o društveno neprihvatljivom tretmanu JNA i koncepciji ONO u pojedinim sredstvima javnog informisanja*, Politička uprava SSNO,

Povodom serija članaka o JNA u Mladini u jednom uvođniku u *Narodnu armiju*, pojavio se komentar da nije „reč o mangupima iz ‘Mladine’, kako reče Jože Smole, već o ‘mangupima koji nam mogu doći glave’ – kako reče Lenjin“.¹¹ U JNA nisu sumnjali da iza napada stoje partijske strukture Slovenije. Njeni predstavnici su 1987. održali dva sastanka s rukovodstvima Slovenije, i „pored ostalog, ukazivali na društveno-neprihvatljivo ponašanje *Mladine* i nekih drugih glasila“. No kako nisu poduzimane protumjere, zaključeno je da se ne radi samo o problemu koji „prevazilazi granice uređivačke politike pojedinih glasila“, nego o nečemu većem. Napose što su slične teze iznosile i podržavale osobe iz političkog i kulturnog života Slovenije.¹²

Početkom 1988. godine posjeta admirala Mamule Etiopiji uz vijest da Jugoslavija radi na projektu nadzvučnog borbenog aviona izazvali su reakciju koju je partijski vrh ocijenio kao eskalaciju kampanje protiv JNA. Ljubljanski dnevnik *Delo* je 4. veljače posjetu Etiopiji nazvao „grotesknom“, a *Mladina* je 12. veljače otišla još dalje s uvodnikom „Mamula go home“. Po tvrdnjama Predsjedništva CKSKJ takvi i „slični napisi naišli su na oštra reagovanja društveno-političkih foruma i organizacija, javnih glasila, radnih ljudi i građana širom zemlje“, što je u dijelu republika i pokrajina vjerojatno bilo točno.¹³ Na sjednici

pov. br. 9–5 od 22. 2. 1988.; Petar Škrbić, potpukovnik, „Suština i neke manifestacije napada na JNA“, *Bilten Generalštaba OS SFRJ* 65, (1988): 35–47; Marijan, *Slom Titove armije*, 97–98.

11 „Ne zaobilaziti suštinu“, *Narodna armija*, 25. 2. 1988., 1.

12 *Informacija o društveno neprihvatljivom tretmanu JNA i koncepciji ONO u pojedinim sredstvima javnog informisanja*, Politička uprava SSNO, pov. br. 9–5 od 22. 2. 1988.

13 HDA, 1220, materijali 86. sjednice PCKSKJ od 12. 7. 1988.: Pregled aktivnosti i stavova PCKSKJ u vezi sa napadima na koncepciju ONO i JNA, 02. br. 160/3 od 24. 6. 1988.

partijskog vrha 16. veljače 1988. osnovana je radna skupina sa zadatkom da pripremi raspravu na Predsjedništvu o tim pitanjima. Na sjednici održanoj dan kasnije Predsjedništvo SFRJ je pozvalo državne i društvene čimbenike da onemoguće klevetničku kampanju protiv JNA. Predsjedništvo je prihvatilo ocijene JNA i zaključilo da su napadi na nju dio sveukupnih napada na socijalistički sustav, da imaju antikomunistički karakter i da im je krajnji cilj razbijanje federacije. Istaknuto je i da je antiarmijska kampanja u najbližoj vezi s raspravom o promjenama Ustava SFRJ. Prihvaćen je zahtjev Armije da se od Slovenije zatraži javna osuda i suzbijanje napada.¹⁴

CKSK Slovenije je na sjednici 3. ožujka 1988. raspravljao o napadima i zaključio da ih većina građana republike tako ne doživljava, a „još manje“ kao napade na koncepciju ONO i državu, te da ih gledaju u kontekstu širenja procesa demokratizacije, a da „politički organi u Sloveniji prate ove pojave i razmatraju ih, diferencirano i selektivno“.¹⁵ S takvom formulacijom u JNA nisu bili zadovoljni. U nazočnosti Mamulinog zamjenika, generala Kadijevića partijski vrh je uz protivljenje članova iz Slovenije o napadima na JNA raspravljao na sjednici 8. i 10. ožujka 1988. na kojoj je zaključeno da se napadi nisu pravovremeno zaustavili niti je na njih prihvatljivo reagirano. U Sloveniji je tražena pojačana politička akcija zbog učestalih napada na JNA.¹⁶

14 Isto; *Informacija o društveno neprihvatljivom tretmanu JNA i koncepciji ONO u pojedinim sredstvima javnog informisanja*, SSNO, Politička uprava, pov. br. 9–5 od 22. 2. 1988.

15 HDA, 1220, materijali 86. sjednice PCKSKJ od 12. 7. 1988: Pregled aktivnosti i stavova PCKSKJ u vezi sa napadima na koncepciju ONO i JNA, 02. br. 160/3 od 24. 6. 1988.

16 HDA, 1220, materijali 70. sjednica PCKSKJ od 8. i 10. 1988: Zapisnik sa 70. sjednice PCKSKJ, održane 8. i 10. 3. 1988.; Andrija Čolak, *Agonija Jugoslavije* (Beograd: Laguna, 2017), 94–99.

Na sjednici Vojnog savjeta SSNO održanoj 25. ožujka 1988., admiral Mamula je ustvrdio da je doveden u pitanje opstanak zemlje i da Armija neće dalje trpjeti narušavanje svog ugleda, kao i da slovenska rukovodstva smatra odgovornim za verbalne napade. Napadima je pripisan kontrarevolucionarni karakter, a po načinu izvedbe oblik specijalnog rata.¹⁷ Mamula je i osobno bio pogođen jer je dio napada bio usmjeren na njega jer je svoj položaj iskoristio da na račun države sagradi luksuznu vilu u Opatiji.¹⁸ Mamuline prijetnje na sjednici nisu bile samo verbalne, u siječnju 1988. Ljubljanska armija pojačala je postojeće spremne snage koje su doktrinarno bile namijenjene za uporabu u kriznim stanjima.¹⁹ Nešto od tih mjera dospjelo je do slovenskog vrha koji je iskoristio priliku da pred partijskim i državnim vrhom prozove JNA za neprimjereno ponašanje, odnosno kao najavu puča.²⁰ Na sjednici Predsjedništva CKSKJ održanoj 29. ožujka 1988. M. Kučan je postavio pitanje što je bila tema sastanka Vojnog savjeta koji je održan 25. ožujka. Odgovor generala Kadijevića da se ne radi o nekoj posebnoj direktivi već o pojačanom osiguranju vojnih objekata nije umirio Kučana. Na sjednici je razmatran prijedlog „Ocjena i stavova Predsjedništva CKSKJ o idejno-političkoj suštini i

17 HDA, 1220, materijali 86. sjednice PCKSKJ od 12. 7. 1988: Pregled aktivnosti i stavova PCKSKJ u vezi sa napadima na koncepciju ONO i JNA, ož. br. 160/3 od 24. 6. 1988.; Branko Mamula, *Slučaj Jugoslavija* (Podgorica: Cid, 2000), 124–125; Marijan, *Slom Titove armije*, 99.

18 „Kako ‘Mladina’ gradi ‘vilu’“, *Narodna armija*, 10. 3. 1988., 3; Dizdarević, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije*, 242.

19 Komanda 9. armije, Naređenje, SP br. 5044–3 od 8. 1. 1988.. Faksimil dokumenta kod Janez Janša, *Pomaci* (Zagreb: Mladinska knjiga, 1992), 283–284.

20 Slovenska sumnja temeljena je na razgovoru generala Svetozara Višnjića, zapovjednika Ljubljanske armije i Tomaža Ertla, slovenskog sekretara za unutarnje poslove. Različite interpretacije ovog razgovor kod Dizdarević, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije*, 242–243.

karakteru napada na koncepciju ONO i JNA i zadaci SK“ koji su dan ranije slovenska rukovodstva razmatrala i ocijenila neprihvatljivim smatrajući da ocjene u njemu nisu realne i ne mogu dati konstruktivan doprinos idejno-političkoj akciji SK i drugih subjektivnih snaga u Republici. Dogovoreno je da se prijedlog doradi.²¹

Predsjedništvo CKSKJ je na sjednici 12. travnja 1988. razmotrilo novi prijedlog ocjena i stavova povodom napada na JNA, koji je njegova radna skupila pripremila nakon rasprave na proširenoj sjednici Predsjedništva CKSK Slovenije 8. travnja, na kojoj su usuglašene ocjene o pitanjima o kojima su postojale razlike. Na sjednici je prijedlog ocjena i stavova usvojen i dostavljen političkim i izvršnim strukturama vlasti koji su u praksi trebali zaustaviti napade na osnovne tekovine revolucije i vrijednosti društva, a u okviru njih i na obrambeni sustav i JNA.²²

Samo dan kasnije, u broju od 13. travnja 1988. *Mladina* je u članku „Noć dugih noževa“ prozvala Armiju da priprema vojni puč iako nije bilo temelja za takvu optužbu. Članak je s naslovom asocirao na Hitlerovo obračun s članovima svoje stranke 1934. godine, a temeljio se na stenogramu Kučanova govora na sjednici Predsjedništva CKSKJ 29. ožujka 1988. To je bio dovoljan povod za novu seriju raspravu na sjednicama partijskog i državnog rukovodstva. U raspravi partijskog vrha održanoj 24. svibnja zaključeno je da se slovenska rukovod-

21 HDA, 1220, 72. sjednica PCKSKJ/1988: Zapisnik sa 72. sjednice PCKSKJ, održane 29. 3. 1988.; HDA, 1220, materijali 86. sjednice PCKSKJ od 12. 7. 1988: Pregled aktivnosti i stavova PCKSKJ u vezi sa napadima na koncepciju ONO i JNA, 02. br. 160/3 od 24. 6. 1988.; Dizdarević, *Od smrti Tita do smrti Jugoslavije*, 242–243; Čolak, *Agonija Jugoslavije*, 106–108.

22 HDA, 1220, materijali 86. sjednice PCKSKJ od 12. 7. 1988: Pregled aktivnosti i stavova PCKSKJ u vezi sa napadima na koncepciju ONO i JNA, 02. br. 160/3 od 24. 6. 1988.

stva (SR i CK) nisu odlučno i jasno reagirali na špekulacije o vojnom udaru. Potom je partijsko Predsjedništvo 29. svibnja u potpunosti podržalo ocjene i stajališta Predsjedništva SFRJ dana za javnost sa sjednice održane 26. svibnja da se napadi na JNA po sadržaju i „metodima kojima se njihovi nosioci služe“, pretvaraju u „klevetničku kampanju iznošenjem neistina o navodnom pripremanju vojnog udara u SR Sloveniji“.²³

Slijedio je odgovor JNA. Novinari *Mladine* Janez Janša i David Tasić, kao i zastavnik JNA Ivan Borštner uhićeni su 31. svibnja 1988. zbog posjedovanja strogo povjerljivog dokumenta Komande Ljubljanske armije iz siječnja 1988. o uporabi snaga u kriznim stanjima u Sloveniji.²⁴ To je bila tema sjednice Predsjedništva CKSKJ održane 16. lipnja. Odlučeno je da budući predsjednik Predsjedništva Stipe Šušvar i skupina članova partijskog vrha prisustvuju sjednici Predsjedništva CKSK Slovenije zakazanoj za 21. lipnja kako bi se iz prve ruke informiralo o mjerama koje se poduzimaju u republici i kako bi iznijeli osnovne ocjene i prijedloge sa sjednice saveznog Predsjedništva. U Ljubljani je 21. lipnja odlučeno da se održi sjednica Centralnog komiteta SK Slovenije radi temeljite rasprave o ukupnom stanju i radi učinkovitosti dalje akcije. Na sjednici saveznog partijskog vrha 22. lipnja izneseni su dojmovi sa sjednice u Sloveniji uz konstataciju da su i na toj sjednici bile velike razlike u ocjeni stanja između Predsjedništva CKSKJ i Predsjedništva CKSK Slovenije.²⁵

Sjednica CKSK Slovenije održana je već 27. lipnja 1988. i govor Stipe Šušvara na njoj nije dobro primljen. Na sjednici je zaključeno da se ne može svaka neprihvatljiva ocjena ili

23 Isto.

24 Marijan, *Slom Titove armije*, 101.

25 HDA, 1220, materijali 86. sjednice PCKSKJ od 12. 7. 1988: Pregled aktivnosti i stavova PCKSKJ u vezi sa napadima na koncepciju ONO i JNA, 02. br. 160/3 od 24. 6. 1988.

teza već sama po sebi kvalificirati kao napad na JNA. Odbačene su optužbe o zalaganju za ukidanje JNA i umanjivanje značaja obrane i sigurnosti u društvu, kao i da se ne mogu kao napad na JNA tretirati sve inicijative i stavovi o civilnom služenju vojnog roka i o uporabi jezika u JNA. Naglašeno je i da je Partija u Sloveniji utjecala na smanjivanje uvredljivog i destruktivnog pisanja o JNA iako još uvijek u nekim glasilima prevladavaju polemičko i kritičko pisanje o njoj, te da je u republici dominantno uvjerenje da ne treba svako kritičko pisanje tretirati kao napad na JNA, odnosno koncepciju ONO i DSZ. Najavljena je posebna sjednica CK o kritici prema JNA.²⁶

Sve se to zbivalo tijekom procesa četvorici na Vojnom sudu u Ljubljani, na kojem je pored navedene trojice, suđeno i Franciu Zavrlu, glavnom uredniku *Mladine* koji se branio sa slobode. Uhićenja su dovela do masovnih prosvjeda i oštire kampanje u Sloveniji protiv Armije. Optuženi su 27. srpnja 1988. proglašeni krivim i osuđeni na zatvorske kazne od 5 mjeseci do četiri godine. Suđenje četvorici, kako je prozvan proces, katastrofalno se odrazio na ugled JNA u Sloveniji. Armija se suočila s mirnim mitinzima, masovnim prosvjedima ispred Komande Ljubljanske armije i zgrade Vojnog suda tijekom suđenja, kao i brojnih napada preko tiska i političko-stranačkih foruma. Antiarmijsko raspoloženje u Sloveniji iznimno je naraslo. Armija ga je potencirala pred partijskim i državnim predsjedništvom, a Slovenija pokušavali ublažiti tvrdnjom da je u pitanju samo kritičniji odnos prema JNA. Jedan od većih prigovora povodom suđenja bio je što nije suđeno na slovenskom jeziku. To je procesu dalo naglašenu političku značajku pa je JNA početkom 1989. pristala na ravnopravnu uporabu

26 HDA, 1220, serija Predsjedništvo CKSKH, političko-sigurnosno stanje, k. 57: PCKSKH, Informacija o 20. sjednici CKSK Slovenije od 27. 6. 1988., br. 02/16-Pov.107/1-1988 od 1. 8. 1988.

jezika i pisama naroda i nacionalnih manjina u postupcima pred vojnim sudovima.²⁷ Premda je i kasnije bilo pokušaja da se prijemor između JNA i Slovenije zaustavi politička kriza je u prvi plan gurnula nove aktere i druge prijepore. Uspon Slobodana Miloševića i „antibirokratska revolucija“, rušenje rukovodstava Vojvodine, Kosova i Crne Gore, sukob Šuvara i Miloševića potkraj 1988. i početkom 1989. imali su veću političku težinu od prozivanja JNA iz Slovenije.²⁸

Armija i Slovenija ponovno su se konfrontirale u rujnu 1989. prilikom usvajanja amandmana na Ustav SR Slovenije koji su omogućivali prijelaz iz socijalističkog na tržišno gospodarstvo i iz jednostranačkog sustava u višestranačku demokraciju. Armiji su ustavni amandmani bili sporni u dijelu koji su bili u neposrednoj vezi s obrambenim sustavom jer su predviđali da se bez suglasnosti Skupštine SR Slovenije oružane snage u miru ne mogu uporabiti u slučajevima izvanrednog stanja. Proglašenje izvanrednog stanja i poduzimanje mjera u izvanrednim prilikama trebalo je prijeći potpuno u nadležnost Skupštine i Predsjedništva SR Slovenije. Uz te mjere koje su potirale nadležnost federacije, prvenstveno Predsjedništva SFRJ u pravima rukovođenja i zapovijedanja, Slovenija je planirala financirati JNA na temelju materijalnih mogućnosti Republike i potreba njezinog razvoja. Usprkos nastojanjima Predsjedništva SFRJ i Savezne vlade da to spriječe, Slovenija je 27. rujna usvojila ustavne amandmane. U jednom trenutku Armija se pokazala spremnom da vojno intervenira, no u zadnjem času se povukla zbog ocijene da ne postoji ustavna osnova za takav postupak.²⁹

27 Marijan, *Slom Titove armije*, 101; Aleš Gabrič „Slovenščina in Jugoslovanska ljudska armada“, *Prispevki za novejšo zgodovino* 54, št. 2 (2014): 158–163.

28 Isto, 101–102; Marijan, *Hrvatska 1989.–1992.*, 83–89.

29 Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ. Izvodi iz dnevnika* (Kragujevac: Prizma, 1996), 46–56; Božo Repe, *Jutri je novi dan. Slovenci in razpad*

U narednim mjesecima Srbija je preuzela primat od JNA u sukobu sa Slovenijom koji je privremeno okončan raspadom SKJ na 14. izvanrednom kongresu u siječanj 1990. u Beogradu. Na proljeće su održani prvi višestranački izbori na kojima su komunisti izgubili a vlast je preuzela ujedinjena demokratska oporba Demos. Armija je reagirala selektivnim razoružanjem Teritorijalne obrane. U Sloveniji je 5. vojna oblast oduzela veći dio naoružanja, jer je zbog intervencije slovenskog Predsjedništva u dijelu općinskih štabova TO ostalo naoružanje i dio streljiva. Armija je oduzela 85% naoružanja, većinu materijalnih sredstva, opreme i vozila, dok je Slovencima prema njezinim procjenama ostalo 14,5% naoružanja, odnosno 12.753 komada oružja i 126 tona streljiva.³⁰ Uznemirenom slovenskom izaslanstvu general Kadijević se pravdao tvrdnjom da je za oružje nadležna isključivo JNA a ne republike i da postoji mogućnost da se ono vrati ako se osiguraju dobri uvjeti zaštite.³¹ Kadijević nije bio iskren, naprotiv, Komanda 5. vojne oblasti je razmatrala kako da oduzme i smjestiti u svoja skladišta i preostalo oružje TO Slovenije. U ljeto je dio spremnih snaga iz Hrvatske planiran za intervenciju prema Ljubljani, Mariboru i Vrhnici. U kolovozu su na kolegiju Komande 5. vojne oblasti razmatrana i uhićenja, pa se može pretpostaviti da su pod tim podrazumijevani politički čelnici Hrvatske i Slovenije.³²

Predizborna nesnošljivost između JNA i Slovenije na obrambenom polju pojačana je nakon što je oporba preuzela vlast, pa je druga polovica 1990. protekla u obostranom odmjeravanju snaga i igri živaca. Armija je tvrdoglavo insistirala na održanju SKJ i osnovala je Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju.

Jugoslavije (Ljubljana: Modrijan, 2002), 177; Marijan, *Slom Titove armije*, 79–80.

30 Repe, *Jutri je novi dan*, 127–128; Marijan, *Slom Titove armije*, 152.

31 Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 146–147.

32 Marijan, *Slom Titove armije*, 153–154, 166–167.

Njezin oštri kurs ideološkog jugoslavenstva nailazilo je na adekvatan i sve tvrdi slovenski odgovor, a vrhunac sukoba bio oko novačkog pitanja i oko nadležnosti nad slovenskom TO.³³

Godišnje je JNA u Sloveniji novačila 15.600 novaka od kojih je 1989. godine 6,2 % vojni rok služilo u Sloveniji, a 9,4 % u Hrvatskoj, odnosno na područje 5. vojne oblasti. Od kraja 1980-ih u Sloveniji su učestali zahtjevi njihovi novaci vojni rok služe u Sloveniji što je Armiji bilo neprihvatljivo. Po važećim propisima vojnici su vojni rok u pravilu služili izvan republike, ili pokrajine u čijoj su vojnoj evidenciji vođeni. Izuzetno je bilo dozvoljeno da 15 % novaka vojni rok služi u matičnoj republici i pokrajini. Nakon izbora Slovenci su predložili SSNO-u postupno povećanje postotka novaka koji bi ostali u republici s konačnim ciljem da u roku od godinu dana svi novaci ostanu u Sloveniji. Kako SSNO nije odgovorio na njihov prijedlog na sjednici Skupštine Republike Slovenije 18. i 19. srpnja 1990. prihvaćeno je stajalište o slanju novaka u JNA. Amandmanima na Ustav Republike Slovenije potkraj rujna odlučeno je da se obveza služenja vojnog roka provodi na teritoriju Slovenije. Od Predsjedništva SFRJ zatraženo je da svi novaci naraštaja rujan 1990. služe vojni rok na teritoriju 5. vojne oblasti od čega 50 % na teritoriju Republike Slovenije. Zahtijevano je da do kraja godine najmanje 95 % novaka Slovenaca vojni rok služi na teritoriju Slovenije i da se osnuje škola za pričuvne oficire koja je nekoliko godina ranije ukinuta. U slučaju da naraštaj rujan 1990. ne bude služio rok po njihovom zahtjevu, Slovenci su prijetili da će sami provesti obuku novaka i prestati s uplatom novca u savezni budžet za obuku JNA. Potpuni prelazak na služenje vojnog roka u Sloveniji planiran je do 31. prosinca 1990. Od 1. studenog planirano je financiranje JNA razmjerno broju vojnih obveznika iz Slovenije u JNA.³⁴

33 Isto, 129–131.

34 Isto, 188–189.

Armija se ogлуšila na slovenski ultimatum jer bi njegovo prihvaćanje otvorilo prostor za slične zahtjeve iz ostalih republika. Postotak služenja vojnika u kolovozu 1990. povećala je na 20 %, što je uz posrednu popunu značilo da je svaki četvrti novak vojni rok služio u matičnoj republici. Sredinom kolovoza je bilo jasno da slovensko Ministarstvo obrane provodi najavljene mjere o slanju tek 50 % novaka u JNA i to isključivo u postrojbe na teritoriju Slovenije i Hrvatske. Na traženje JNA Savezno izvršno vijeće (SIV) je 6. studenoga 1990. propisalo naredbu da SSNO preuzme poslove novačenja na teritoriju Slovenije. Očekivan je otpor Slovenaca, pa je Komanda 5. vojne oblasti krajem studenog razradila mjere nasilnog preuzimanja novačkih poslova. Naredba se planirala provesti u djelo 6. prosinca 1990. na dan kada je slovenska Skupština razmatrala i prihvatila Zakon o plebiscitu. Za provedbu naredbe određene su i pripremljene interventne snaga JNA iz Slovenije i Hrvatske. Na kraju se ništa nije dogodilo, a Slovenci su 6. prosinca prihvatili Zakon o plebiscitu. Nije jasno zašto je JNA u posljednji čas odustala od intervencije. Ona je i kasnije pokušavala da preuzme sustav novačenja u svoje ruke što je u svibnju 1991. regulirano posebnim saveznim zakonom koji nije prihvaćen u Sloveniji. Sredinom svibnja je počela obuka slovenskih novaka u nastavnim centrima kod Maribora i time su pregovori o toj problematici postali suvišni. Štoviše, Slovenija je uputila zahtjev SIV-u da se do 10. lipnja 1991. iz JNA prijevremeno otpuste svi vojnici iz Slovenije.³⁵

Osim oko novaka, Armija se sukobila sa Slovenijom i zbog Teritorijalne obrane. Krajem rujna 1990. amandmanima na slovenski Ustav određeno je da se neki od saveznih zakona i propisa iz oblasti obrane više neće primjenjivati na teritoriju Slovenije. Predsjedništvo Republike Slovenije preuzelo je

35 Isto, 189–192.

zapovijedanje TO u miru i odlučivanje o njezinoj uporabi u izvanrednim prilikama. Savezni organi zapovijedali su s TO u ratu i neposrednoj ratnoj opasnosti, a u miru i izvanrednim prilikama samo uz suglasnost slovenskog Predsjedništva.³⁶ U zapovjedni lanac uvedeno je i Ministarstvo obrane, a Republički štab je postao štabno tijelo u njegovu sastavu. TO je preustrojena, smanjen je broj pokrajinskih štabova koji su kao i općinski bili potpuno lojalni slovenskom rukovodstvu. Na zahtjev JNA Predsjedništvo SFRJ je 2. listopada 1990. na Komandu 5. vojne oblasti prenijelo poslove zapovijedanja slovenskom Teritorijalnom obranom. Naredba je bila protuustavna, a mogućnosti njene provedbe bila je vrlo mala i nije se mogla provesti bez sukoba pa je ostala nerealizirana.³⁷

Do kraja 1990. Slovenija je povukla niz poteza na putu prema neovisnoj državi koji je mogla usporiti samo Srbija, kojoj to nije padalo na pamet. Slobodan Milošević i Borisav Jović su već početkom 1990. zastupali tezu o potrebi izbacivanja Slovenije iz Jugoslavije.³⁸ Kroz 1990. ta misao je dobivala na težini. Nakon sastanka srpskog i slovenskog izaslanstva u Beogradu 24. siječnja 1991. priopćeno je da Srbija uvažava interes Slovenije „na vlastiti put i vlastito opredelenje u pogledu budućeg povezivanja sa drugim jugoslovenskim narodima, odnosno republikama“. S druge strane, Slovenija je uvažila „interes srpskog naroda da živi u jednoj državi i da budući jugoslavenski dogovor taj interes treba da poštuje“.³⁹ Sastanak

36 *Zbornik dokumenata 1990–1991*, 123–125; Informacija SSNO od 16. 7. 1990. o ustavnim promjenama u Republici Sloveniji od značaja za narodnu odbranu i odnose u federaciji.

37 Konrad Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ. Sećanja na početak oružanih sukoba u Sloveniji i Hrvatskoj* (Beograd: Dan Graf, Danas, 2005), 49; Marijan, *Slom Titove armije*, 192–195.

38 Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 124–125.

39 Marijan, *Hrvatska 1989.–1992.*, 405.

je interpretiran kao priznanje Slovenije da Srbi imaju pravo živjeti u jednoj državi, a da Slovenija ima srpski pristanak da se lako odcijepi.⁴⁰

Slovenija je u prvoj polovici 1991. odlučno nastavlja svoj zacrtani put u neovisnost i nije reagirala na vojne prijetnje iz Beograda. Armija je imala sve manje vremena da odgovori na slovenske izazove, a u proljeće je i pokušala odgovoriti na njih. Do sredine 1991. JNA u Sloveniji značajno pojačala svoje snage. U ožujku 1991. je četa vojne policije u Mariborskom korpusu prevedena u bataljun vojne policije. U svibnju 1991. su u bojnu funkciju stavljeni dva konzervirana oklopna bataljuna Ljubljanskog korpusa u Vrhniki i Pivki za koje su vojnici dovedeni iz Niša i Skopja.⁴¹

Kako se približavao 25. lipanj 1991. dan s kojim se Slovenija razdruživala od Jugoslavije, tako je rasla nervoza u redovima JNA zbog odluke o preuzimanju poslova na državnoj granici s Austrijom i Italijom. Njezin sastav je tih dana doslovno bombardiran nizom informacija u kojima je objašnjavao značaj tog čina kao i svega što proizlazi iz njega u stalno ponavljanje da je riječ o postupcima koji su protivni Ustavu SFRJ i savezним zakonima pa stoga protuzakoniti. Proglašenje neovisnosti Slovenije i Hrvatska 25. lipnja 1991. na kratko je zbližio udaljeni JNA i SIV koji su u tome vidjeli atak na Jugoslaviju. Predsjedništvo SFRJ od sredine svibnja 1991. nije funkcioniralo zbog opstrukcije iz Srbije, a netko je trebao dati zeleno svjetlo za uporabu Armije. Nakon konzultacija između Armije i SIV-a kojem je posredovao umirovljeni admiral Mamula, savezna država je odgovorila na slovensko proglašenje neovisnosti. Armija je trebala novac od carina, a SIV je upravo na primjeru Slovenije htio pokazati odlučnost prema onima koji krše save-

⁴⁰ Repe, *Jutri je novi dan*, 427.

⁴¹ Marijan, *Slom Titove armije*, 195.

zne propise. Na sjednici održanoj u noći 25. na 26. lipnja SIV je donio odluku o neposrednom osiguravanju provedbe saveznih propisa o prelaženju državne granice na teritoriji Republike Slovenije. Provedba zadaće povjerena je Saveznom sekretarijatu za unutarnje poslove, a zadatak JNA bio je da pomogne s graničnim postrojbama na osiguranju državne granice, graničnim prijelazima i u naseljenim mjestima u prigraničnom području. Odluka savezne vlade koncipirana je očito na jedini moguć način na koji se mogla angažirati JNA. S obzirom da je to bilo u nadležnosti disfunkcionalnog Predsjedništva SFRJ, odluka je koncipirana tako da se JNA uvede na mala vrata. Uporabljjen je eufemizam pomaganja saveznoj miliciji i carini s graničnim snagama JNA. Oko ovog dijela odluke kasnije je bilo dosta sporenja. Osim graničnih snaga JNA je uporabila i dio snaga iz dubine s teritorija Slovenije, kao i Hrvatske, za što je premijer Ante Marković kasnije tvrdio da je učinjeno mimo njegova znanja i odobrenja. Državne granice su u sigurnosnom smislu bile područja visokog rizika i njihova je ugroza spadala u kategoriju kriznih stanja. Granice su štćene snagama na granici, ali i sa snagama iz dubine pri čemu se takav postupak nazivao pojačanim i dubinskim osiguranjem granice. JNA je upravo to učinila, pomogla je s bolje naoružanim snagama, postupajući sukladno taktičkim pravilima uporabe u izvanrednim prilikama. S obzirom na Markovićeve funkcije u Hrvatskoj i federaciji od 1982. pojam i osnovne značajke izvanrednih prilika nisu mu smjele biti nepoznanica.⁴²

Na temelju odluke SIV-a, general Kadijević je pokrenuo mjere za njezinu realizaciju. U jutro 27. lipnja 1990. 5. vojna oblast pokrenula je glavninu predviđenih snaga za operaciju zaposjedanje državne granice u Sloveniji, i dovođenju Savezne

42 Mamula, *Slučaj Jugoslavija*, 176–177; Marijan, *Slom Titove armije*, 196–197.

milicije i carine na granicu. JNA je angažirala 1990 vojnika i starješina, a Savezno izvršno vijeće 361 milicionara i 270 carinika.⁴³ Angažirana su 122 oklopna bojna vozila i oko 80 do 90 raznih motornih vozila. Postrojbe JNA određene za izlazak na granicu krenule su na zadaću cestama na koje su slovenski teritorijalci i policija postavili različite prepreke. Oko 9 sati svim vojarnama i drugim vojnim objektima prekinut je dovod struje, vode i hrane.⁴⁴

Pokretanju snaga prethodio je brzoplet koji je zapovjednik 5. vojne oblasti, Slovenac po nacionalnosti general Konrad Kolšek po naredbi generala Blagoja Adžića, načelnika Generalštaba OS SFRJ poslao Vladi Republike Slovenije. Slovenci su obaviješteni da 5. vojna oblast ima zadaću da preuzme sve granične prijelaze i osigura državnu granicu SFRJ. Slovenci su upozoreni da će postrojbe 5. vojne oblasti bezuvjetno provesti dobivenu zadaću, i da će za nastale štete pri operaciji krivica biti na republičkim tijelima Republike Slovenije koja su naredila pružanja otpora postrojbama JNA. Predsjednik Kučan je odmah upoznao predsjednike ostalih republika da je Komanda Pete vojne oblasti obavijestila rukovodstvo republike da svim raspoloživim snagama preuzima kontrolu nad teritorijem Republike Slovenije. Slovenci su taj čin proglasili agresijom i pokušajem trajne okupacije Slovenije, pa su predsjednike ostalih republika pozvali da opozovu sve vojne obveznike i oficire iz svojih republika koji su u sastavu postrojbi na teritoriji Slovenije. Zbog tog pisma Kadijevićev zamjenik admiral Stane Brovet se obratio na iste adrese tvrdnjom da se radi o neistini i pokušaju podvale jer je general Kolšek doslovno prenio predsjedniku vlade Republike Slovenije da 5. vojna oblast ima

43 Kolšek, *Prvi pucnji u SFRJ*, 167–168; Marijan, *Slom Titove armije*, 197–200.

44 Marijan, *Slom Titove armije*, 200.

zadataka da preuzme sve granične prelaze i osigura državnu granicu Jugoslavije. Prve postrojbe JNA koju su Slovenci uporabom vatre i barikada zaustavile bile su na cesti između Metlike i Novog Mesta i na mostu u Ormožu. Time je počeo višednevni sukob, koji je odnosu na ostale ratove koji su slijedili u istočnim republikama bio kratak i ne pretjerano velikog intenziteta. Slovenci su pružili otpor koji JNA nije očekivala, a uz to su dobili i medijski rat što je bila dobitna kombinacija za uspjeh.⁴⁵

Uz posredovanje ministarske troje Europske zajednice dogovoren je prekid vatre i izbor članova Predsjedništva SFRJ koji je od sredine svibnja Srbija uspješno opstruirala. Na sjednici Predsjedništva SFRJ 4. srpnja 1991. dogovoren je apsolutan prekid vatre i povrat na stanje prije proglašenje slovenske neovisnosti, odmah ili najkasnije do podne 7. srpnja. Taj dogovor nije proveden u djelo jer je Sloveniji bio neprihvatljiv. I najmanji korak unazad za njih je bio poraz. Slično je bilo i s odlukama Predsjedništva SFRJ od 12. srpnja koje su predviđale demobilizaciju svih oružanih sastava osim JNA i mirnodopske policije do ponoći 18. srpnja i povratak na stanje prije proglašenje neovisnosti. S druge strane, Kadijević je bio pod pritiskom Miloševića da glavne snage JNA koncentrira u Hrvatskoj na područjima koje su Srbi svojatali. Slovenija, kao ni Srbija koja je pritiskala JNA, nisu imale razlog da odluke provedu u djelo. Sukob naoko nije izravno ugrožavao srpski interes. Teško da je srbijansko vrhovništvo mislio da je poraz JNA u Sloveniji ujedno i srpski poraz. Stoga ne čudi da je 18. srpnja 1991. Predsjedništvo SFRJ s većinom glasova donijelo odluku o povlačenju JNA iz Slovenije.⁴⁶ Prema toj se odluci u

45 Isto, 200–208.

46 Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 346–366; Marijan, *Slom Titove armije*, 207–208, 212–213.

roku od tri mjeseca ljudstvo i pokretna imovina Mariborskog korpusa trebala premjesti na područje Republike Srbije, a ljudstvo i pokretna imovina Ljubljanskog korpusa na područje Bosne i Hercegovine. U odluci o premještanju bila je i tvrdnja da ona „ne prejudicira buduće uređenje odnosa u Jugoslaviji, niti dovodi u pitanje njenu teritorijalnu cjelokupnost“.⁴⁷

Povlačenje iz Slovenije vojni vrh je predstavio kao najkрупniji korak u mirnom razrješenju jugoslavenske krize, štoviše, tvrđeno je da predstavlja najveći udarac svim razbijačkim snagama Jugoslavije, a posebno rukovodstvima Slovenije i Hrvatske. Dio armijskog sastava tražio je suvislije objašnjenje, u nekoliko slučajeva vrlo burno, a dio je bio protiv povlačenja iz Slovenije koje je smatrano činom veleizdaje i nesposobnosti vojnog vrha. General Kadijević je 19. srpnja 1991. izjavio da je povlačenje iz Slovenije posljedica višegodišnjih procesa koji traju u Jugoslaviji, a da se Armija povlači na prijedlog Štaba Vrhovne komande koji je tako potvrdio da Armija ne želi utjecati na opredjeljenje Slovenaca.⁴⁸

Iako je bila životno zainteresirana za odlazak Armije, Slovenija je pokušala dobiti dio naoružanja i opreme za koju je pola stoljeća izdvajala novac. Konkretno, pokazala je interes za vojno-sanitetske ustanove što je pravdala postojanjem brojnih umirovljenih starješina i njihovih obitelji koje ostaju u Sloveniji. Tražila je i Centar vođenja, promatranja, javljanja i navođenja i raketni puk protuzračne obrane u Vrhniki na što Armija nije pristala. Naredba za premještanje Armije potpisana je 25. srpnja 1991. Premještanje je trebao početi 27. srpnja i završiti 18. listopada 1991. godine. Uz naredbu o povlačenju SSNO je 25. srpnja naredio da se do 15. kolovoza 1991. otpuste vojnici i pitomci iz škola pričuvnih oficira koji su u JNA upućeni s

47 „Izraz političke realnosti“, *Narodna armija*, 20. 7. 1991., 4.

48 Marijan, *Slom Titove armije*, 213–215.

teritorija Slovenije. Premještanje postrojbi, pratilo je, ne bez obiteljskih drama, i preseljenje starješinskog kadra. Jedno od obilježja jugoslavenskog identiteta, mješoviti brakovi, doživjelo je slom. Eskalacija rata u Hrvatskoj sredinom rujna 1991. je prekinula kopnene Transporte, pa je u Sloveniji ostala većina naoružanja i opreme JNA. Posljednji vojnik JNA teritorij Slovenije napustio je 25. listopada 1991. Iza JNA je ostalo oko 70% naoružanja i opreme, između ostalog i više od 200 tenkova i drugih oklopnih vozila.⁴⁹

49 Isto, 215–217.

Yugoslav People's Army and Slovenia Between 1984 and 1991

Summary

1984 is seen as the beginning of conflicts between the Yugoslav People's Army (YPA) and Slovenia, which were described by the Communist contemporaries as an attack on the Yugoslav defence and security concept and Army. Until then, both the YPA and the defence system had been untouchable and the Army had been seen as the last cohesive element of the SFRY. In the framework of a reassessment of the Yugoslavia's independent path to socialism in the mid-1980s, this taboo issue was also addressed by the Slovenian youth press. The true essence of the conflict was composed of different views of the current situation and the future of the Yugoslavian federation following the death of Josip Broz – Tito in 1980. It was really a conflict between unitarism and decentralization, which at that time best symbolized these two opposing parties. The conflict came about at a time when nothing was “holy” anymore, so it was time to raise the issue of defence, that is, the problem of the Yugoslav militarism and, above all, of the YPA funding. The latter was the heaviest consumer of the federation's budget, despite the continuous economic crisis. Critics from Slovenia requested an establishment of a national army, alternative military service, depoliticisation and redefinition of internal relations in the YPA, radical budget cuts, reconsideration of the concept of military industry, more equal representation of certain nations and national minorities among the command personnel, change of language policy, etc. At the same time,

there was a debate for and against the YPA, emphasizing the priority of territorial defence over it. Due to such relations, the situation between Slovenia and the leadership of the ruling Communist Party, which regularly provided support to the army, was aggravated in the first half of 1988. At the same time, because of political conflicts and changes in Serbia and Montenegro, the events at the end of 1988 and beginning of 1989 inevitably led to the disintegration of the Yugoslav federation and the war in the summer of 1991.